

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Elk nadeel heeft zijn voordeel

Bespreking van

André Green, Bernard Favarel-Garrigues,
Jean Guillaumin & Pierre Fedida (red.)
(1995). *Le négatif, travail et pensée*.
Bordeaux: L'Esprit du Temps.
ISBN 2 908206 58 7, 248 pp., € 23,-

JOS DE KROON

Wanneer een psychoanalytisch begrip geen voeding krijgt uit de klinische ervaring, blijft het een abstractie en zal het al gauw geen zeggenschap meer hebben en daarom doodbloeden. Dat gevaar loopt het begrip 'het negatieve', het onderwerp van *Le négatif, travail et pensée*, dat het verslag is van een colloquium gehouden in november 1993 te Bordeaux, georganiseerd door de Association Psychanalytique de France en de Société Psychanalytique de Paris, beide aan het IPA gelieerde instituten. Het boek draagt alle kenmerken van een symposium-verslag: levendig, verbrokkeld, minder diepgang dan een monografie geschreven door één auteur.

Waarom dit boek mij tien jaar na datum van verschijnen ter recensie wordt aangeboden, is mij onbekend. Het thema van het boek is er niet minder belangrijk om. Indertijd was 'le travail du négatif' een zeer populair thema in Franse psychoanalytische kringen. Lacan was reeds vijftien jaar dood maar zijn stempel drukte nog in belangrijke mate op de psychoanalyse in Frankrijk, juist wanneer het ging om het idee van het negatieve.

Le négatif, travail et pensée draait echter volledig om André Green, die enkele jaren daarvoor zijn *Le travail du négatif* (Green 1993) publiceerde, waarin hij zich deze psychoanalytische notie volledig toegeëigend lijkt te hebben. Voor een deel terecht, want hij heeft er intensief en hard aan gewerkt.

Anderzijds laat hij anderen die er minstens even intensief aan hebben bijgedragen onvermeld. Alle bijdragen in dit boek belichten een zeker aspect van het negatieve. Daarop wordt commentaar geleverd door anderen, en André Green treedt telkens op als expert.

Het is ondoenlijk alle bijdragen te bespreken maar ik zal hier proberen de rode draad uit dit boek te laten oplichten met het doel de essentie van het negatieve te treffen.

Le négatif, travail et pensée ventileert onmiskenbaar een discussie over het negatieve in de psychoanalyse. Niet iedere schrijver in het boek deelt dezelfde mening ten aanzien van dit thema. Er zijn zelfs auteurs die beweren dat het negatieve niet bestaat, zoals er ook analytici zijn die beweren dat de doodsdrijf niet bestaat. Wij moeten echter constateren dat het negatieve van meet af aan in de psychoanalyse een rol heeft gespeeld onder de vlag van een adjectief in bijvoorbeeld: negatieve therapeutische reactie, negatieve overdracht en negatieve hallucinatie. Ook komt men het negatieve tegen in de afweermechanismen, zoals ontkenning, verdringing, loochening en verwerping. En verder nog in het voorvoegsel bij 'on-bewuste'. De meest in het oog springende publicatie van Freud in dit kader is *Die Verneinung* (1925). In deze korte maar compacte tekst vertrekt hij vanuit de spreekkamer, waar een patiënt zegt: 'U zult nu wel denken dat ik iets beledigends wil zeggen, maar ik heb deze bedoeling helemaal niet.' Maar Freud weet wel beter; de patiënt valt iets in maar hij wil het ongedaan maken. Eigenlijk komt het verdrongene naar boven, maar het verdrongene wordt niet geaccepteerd. Zoals het goede wordt ingeslikt en het slechte wordt uitgespuugd. Vele jaren later zal Lacan de freudiaanse notie van 'Die Verneinung' opnemen in zijn onderwijs en uitwerken tot een centraal thema in zijn psychoanalytische theorie. Hij laat dit gebeuren via de participatie van de filosoof Jean Hyppolite in een van zijn *Séminaires* en via de filosofie van Hegel over het negatieve, waarin

de 'Aufhebung' figureert, die in verband wordt gebracht met het destructieve. Het symbolische — zeg het spreken — is alleen maar mogelijk door de destructieve act van de castratie, die een lege plek creëert in het subject. Deze lege plek vraagt erom gevuld te worden en dat gebeurt in het beste geval met woorden.

Een van de schrijvers in dit boek, Pierre Fedida, durft de term 'négatif' niet voor zijn rekening te nemen in relatie met het klinisch werk. 'Le négatif' schept volgens hem niet alleen verwarring maar legt ook nadruk op een aspect van het therapeutisch proces dat slechts een deel is van de dialectiek. Dit deelaspect verheffen tot een vlag die de hele lading zou moeten dekken vindt hij misleidend. 'Das Negative', dat bestaat niet bij Freud, zegt hij stellig en verder heeft volgens hem het denken van Hegel niets uit te staan met het psychoanalytische gedachtegoed. Een nogal kritische stellingname. Ten aanzien van Freud heeft hij natuurlijk ongelijk. Men hoeft alleen maar te denken aan de doodsdrijf en de 'Verneinung'. Ten aanzien van Hegel ligt de zaak wat gecompliceerder. Hegel is de filosoof van het niet-zijn bij uitstek en dit gegeven niet in verband brengen met 'le négatif' lijkt mij eerder een ommissie dan een vergissing. Kijk maar naar de wijze waarop Lacan het hegeliaanse niets tot centraal punt in zijn denken over het subject heeft gemaakt. Wanneer wij tot een beoordeling komen van dit boek, moet gezegd worden dat het een intrigerend thema behandelt dat voor vele Nederlandse analytici geen gebruikelijke kost is. Om dit boek te kunnen appreciëren zal men enigszins thuis moeten zijn in de Franse psychoanalyse. Daar staat tegenover dat het thema van verschillende kanten en repeterend door diverse auteurs wordt belicht. Aan de discussie wordt veel aandacht besteed, wat de levendigheid alleen maar ten goede komt. De vele herhalingen vallen dan nauwelijks op omdat ze telkens net iets anders worden geformuleerd en de lezer de kans krijgt goed in het onderwerp thuis te raken.

André Green heeft met zijn collega's een belangrijke notie uit de psychoanalyse opnieuw naar voren gebracht. Het lijkt erop dat de inbreng van Lacans gedachtegoed schittert door afwezigheid. Ook hier lijkt het negatieve aan het werk te zijn geweest: wat verdrongen is keert op een of andere manier terug in het reële, ook hier tussen de regels van dit boek.

Literatuur

- FREUD, S. (1925). Die Verneinung. *Gesammelte Werke* XIV. Londen: Imago Publishing & Co., Ltd.
- GREEN, A. (1993). *Le travail du négatif*. Parijs: Minuit.
- HYPPOLITE, J. (1966). Commentaire parlé sur la Verneinung de Freud. In J. Lacan, *Écrits*. Parijs: Éditions du Seuil.

De ontluistering van Jung

Bespreking van

Deirdre Bair (2003). *Jung — Een biografie*. Amsterdam: De Bezige Bij.
ISBN 90 234 1198 6, 944 pp., € 54,90

FRANS SCHALKWIJK

Zou Freud ooit een auto hebben bestuurd? De Gaybiografie geeft daarover geen uitsluit, maar ik neem aan van niet. Ik kan me Freud zelfs niet op de fiets voorstellen. Hij is de man van het te krappe appartement in de Berggasse, een strak geregeld werkschema en een calvinistische, wat sombere instelling. Jung is de man met een grote villa aan het meer, een maitresse met wie hij de lunchtijd doorbracht, vijf maanden vakantie per jaar en een knalrode open Chrysler. Freud hield zich bezig met Michelangelo en het Oude Testament, Jung met spiritistische seances, parapsychologie en ufo's. Het is gewoon onvoorstelbaar dat de Zwitser Carl Gustav Jung (1875-1961) ooit tot de intieme kring rond Freud heeft